

De dreta a esquerra, Eliseu Climent; Vicent Blasco-Ibáñez; el rector de la Universitat de València, Pedro Ruiz; Teodor Llorente i Josep Lluís Roig, professor de la Universitat Politècnica de València, durant l'acte de presentació a la premsa de l'epistolari inèdit de Teodor Llorente, el divendres passat. Segons Pedro Ruiz, aquest acte ha tingut una simbologia especial en reunir tres tradicions polítiques valencianes com són el nacionalisme modern, el conservadorisme liberal de Llorente i el republicanisme de Blasco Ibáñez.

Recuperades les cartes de Llorente

Es recupera l'epistolari inèdit de Teodor Llorente. Durant l'acte de presentació a la premsa es destacà que aquest document històric, que palesa les estretes relacions culturals entre el País Valencià i el Principat, és un dels epistolaris valencians més importants del s XX.

Els hereus de Teodor Llorente (1836-1911), gràcies a la intercessió de l'editor Eliseu Climent, han recuperat un fons de 750 cartes inèdites de l'escriptor i polític valencià, dipositades a la Biblioteca Balmesiana de Barcelona. Aquest fons, fins ara inèdit, inclou les cartes de Llorente a intel·lectuals i polítics.

Joaquim Rubió i Ors, Antoni Rubió i Lluch, Ramon D. Perés, M. Antònia Salvà, Josep-Enric Serrano Morales o Josep Ribelles Comín són alguns dels destinataris de les epístoles de Llorente. El fons recuperat inclou també les cartes que adreçaren a Llorente intel·lectuals castellans com ara José Zorrilla, Juan Valera, Pedro Antonio de

Alarcón, Benito Pérez Galdós, Emilia Pardo-Bazán, Leopoldo Alas Clarín, Carlos Fernández Shaw, Marcelino Menéndez Pelayo o Ramon Menéndez Pidal.

Teodoro Llorente, figura clau de la Renaixença valenciana, polític, poeta i traductor, fou director de *La Opinió* i de *Las Provincias*, en la seva primera etapa, quan el diari, portaveu d'una dreta europea, civilitzada i liberal, era obert al món de la cultura i impulsava les relacions culturals entre Catalunya i el País Valencià. De fet, una part dels contactes epistolars de Llorente amb intel·lectuals catalans i castellans tenen a veure amb informacions culturals incloses en *Las Provincias*, amb l'intercanvi

de llibres o amb la preparació de commemoracions culturals com el sisè centenari de la mort de Jaume I i l'erecció d'un monument al monarca, que el vigatà Jaume Collell celebrava efusivament: "València tindrà la primera estàtua equestre d'Espanya, y el gran rey son veritable monument.", en carta a Llorente datada el gener de 1884.

La seva condició d'escriptor, periodista i polític -l'elegiren diputat a Corts per Sueca el 1891, per València el 1893 i per Lliria el 1899 i senador per la Diputació de València el 1898- el posà en contacte amb les personalitats més rellevants del seu temps, de manera que l'epistolari Llorente és un fresc impressionant de la política

De Jacint Verdaguer a Teodor Llorente (1870)

Barcelona, 8 octubre de 1870

Sr. Teodor Llorente.

Mon respectable senyor y amich: acabo de llegir son darrer article sobre poesia catalana, dedicat á mos *Idilis*, y prenh la ploma per donarlin les gracies, no com V. les mereix, sinó com jo sabré donárieshi.

Lo seu arrodonit y hermosissim estudi seria prou per satisfer y enorgullir, no á un poeta de la primera volada, com jo, despertat, no fa gayre, al so de les lires del Llobregal y del Turia, sinó al primer poeta del mon. Casi, casi es una corona massa ampla per un llibre tant petit com lo meu.

Mes á la bondat de V. y al seu entusiasme per nostra, may prou estimada, llengua, crech deure les escalfades y poétiques planes del seu article, y per aixó n'estich mes content y n'hi sento mes grat.

Grat(s) mercés y visca molts anys, m'alegro molt y molt del seu parer respecte de mes pobres inspiracions, però li demano, que de tant en tant nos en deixi assaborir alguna de les seves, que sempre cauen, com pluja del cel sobre'l planter dels literats de Catalunya, y fan molt be al darrer de tots ells.

Seu de cor

Jacint Verdaguer, Pbro.

De Teodor Llorente a Marcelino Menéndez Pelayo (1905)

Playa de Nazaret, 22 de julio de 1905.

Excmo. Sr. D. Marcelino Menéndez Pelayo.

Querido amigo. Envío á V., en paquete certificado, mi traducción del *Fausto*, de la que acaba de hacer nueva edición la casa de Montaner y Simón. La he revisado debidamente, y aunque á primera vista no han de notarse las correcciones por ser éstas muy de detalle, creo que mejoran algo mi texto primitivo.

Ahora estoy terminando un tomo de traducciones de poetas franceses, para la misma casa editorial. Probablemente, lo titularé *Francesillas*. ¿Le parece á V. bien? Comprenderá autores del siglo pasado: Lamartine, Víctor Hugo, Alfredo Musset, Sully Prudhomme y Coppée serán los principales con buen número de composiciones. Al lado de éstos veinte ó treinta más: Alfred de Vigny, Teófilo Gauthier, Baudelaire y algunos de los Parné y demás y los decadentistas.

Mis editores, que son muy escrupulosos en materia de propiedad literaria, temen que alguno de estos autores haya adquirido este derecho en España, por haver publicado ó autorizado la traducción de sus versos de castellano dentro de diez años que preveía el convenio de Ber-

na. Yo no recuerdo que de los poetas franceses contemporáneos se hayan hecho traducciones en España (hablo de los posteriores á Lamartine, Hugo y Musset). Si fuese necesario resolver alguna duda sobre este punto, ¿podría apelarse al registro de propiedad intelectual que supongo se lleva en la Biblioteca Nacional?

No podrá pasar del próximo invierno la publicación de la edición que tengo preparada del *Nou Llibret de Versos*, porque no hay disponible ejemplar ninguno de la primera, y algunos los piden. Ya dije á V. que no quiero añadir aflicción al afligido, haciendo trabajar á V., tan agobiado siempre de trabajo. Quisiera para el prólogo ofrecido media docena de cuartillas, que no le costasen fatiga de indagación y consultas. Si puede hacerlo en estas vacaciones, bien; y si no, ya sabe que conmigo siempre está cumplido.

Mucho le agradecería á V. que saludase en mi nombre al insigne Pereda, y aun más, que me diese V. noticias de su estado. Sé que Serrano Morales tenía para mí un ejemplar de su preciosísimo discurso sobre el *Quijote*. El primer día que venga á la ciudad lo recogeré y desde luego le doy las gracias por esta atención.

Muy suyo siempre affmo. amigo y s.s.

Teodoro Llorente

i la cultura peninsulars del darrer terç del segle XIX i del primer decenni d'aquest.

El 1928 la "Biblioteca Literària de l'Oficina Romànica" de la Biblioteca Balmes de Barcelona, dirigida pel pare Josep Calveras (1890-1964), va iniciar la publicació de l'epistolari de Teodor Llorente, a cura del seu fill Teodor Llorente Falcó (1869-1949), i de Calveras mateix. Era la carta de presentació d'un modern centre filològic creat el 1927 per a l'estudi de la llengua i de la història literària catalanes, en la fundació del qual participaren, a part Calveras, Pere Barnils, Antoni Griera, Ramon Miquel i Planas, Manuel de Montoliu, Josep M. d'Oleza i Alfons Par. Entre 1928 i 1936 la "Biblioteca Literària de l'Oficina Romànica" publicà tres volums de l'Epistolari Llorente, que apleguen un total de 1.246 cartes. Són el que els editors anomenen les *Cartes de levantins*, és a dir la correspondència rebuda per Llorente entre 1861 i 1911 d'intel·lectuals i polítics de Provença, el Rosselló, Catalunya, Mallorca i València, i algunes de les cartes que Llorente els adreçà.

L'epistolari publicat els anys 30 inclou cartes d'escriptors, intel·lectuals, pintors i polítics valencians com el ministre Lluís Mayans i Enríquez de Navarra, Eduard Escalante, Vicent Wenceslau Querol i el seu germà Aureli, Miquel Amat i Mestre, Roc Chabàs, Josep-Enric Serrano i Morales, Ma-

rià Benlliure, Joaquim Sorolla, Vicent Blasco Ibáñez, Estanislau Alberola, Josep Martínez Ruiz "Azorín" o Josep Sanchis i Sivera; d'escriptors i erudits provençals com Frederic Mistral, Victor Loetaud (de qui Llorente traduí al català alguns poemes), Charles de Tourtoulon (de qui Llorente traduí al castellà un estudi sobre Jaume I) o Christian de Villeneuve-Esclapon; d'escriptors i erudits mallorquins com Josep M. Quadrado, Marià Aguiló, Jeroni Rosselló, Tomàs Forteza, Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, M. Antònia Salvà o Gabriel Alomar; i d'escriptors, erudits, periodistes i polítics catalans com Manuel Milà i Fontanals, Joaquim Rubió i Ors, Antoni de Bofarull,

Manuel Duran i Bas, el director del *Diari de Barcelona*, Joan Manyé i Flaquer, Víctor Balaguer, l'alcalde de Barcelona Francesc Rius i Taulet, Francesc-Pelagi Briz, Frederic Soler "Pitarra", Valentí Almirall, Francesc Miquel i Badia, Jacint Verdaguer, Jaume Collell, Narcís Oller, Àngel Guimerà, Andreu Balaguer i Merino, Antoni Aulèsia i Pijoan, Francesc Matheu, Apelles Mestres, Antoni Rubió i Lluch, Jaume Massó i Torrents o Ramon Domènec Perés.

La intenció de l'Oficina Romànica de la Biblioteca Balmes era de continuar la publicació amb les cartes rebudes d'intel·lectuals castellans, i per aquest motiu n'ha estat fins ara la dipositària, però l'esclat de la guerra del 36-39 i el seu

Llorente, amb el seu fill Teodor Llorente i Falcó i amb el seu nét, Teodor Llorente i Monleón. El fill de l'escriptor va iniciar la publicació a Barcelona de l'epistolari el 1928.

Aspecte de l'homenatge que diversos escriptors mallorquins oferiren a Llorente en 1909 durant l'Exposició Regional. Al costat de l'homenatjat, Miquel Costa i Llobera.

resultat final desarticularen l'Oficina, impediren la publicació i també la difusió del publicat.

El 19 de juliol del 36, segons que recorda el pare Miquel Batllori, acudiren a la Biblioteca Balmes Ramon d'Alòs-Moner i de Dou, secretari de l'Institut d'Estudis Catalans, i Jordi Rubió i Balaguer, director de la Biblioteca de Catalunya, per empaquetar tot l'arxiu d'Ignasi Casanovas, director de la Biblioteca Balmes. S'interessaren principalment pels textos pendents de publicació, tement que no se'n destruïssin els originals. Quatre grans paquets contenien la part final de l'epistolari de Josep Finestres, que preparava Casanovas, i que acabà d'editar Batllori (Ed. Balmes, 1969), i la continuació de l'epistolari Llorente, que preparaven Josep Calveras i Teodor Llorente,

però que ha romàs inèdit. Fou així que se salvaren dos epistolaris que mostren les bones relacions culturals entre València i Catalunya, l'epistolari de Josep Finestres amb Gregori i Joan-Antoni Mayans, del segle XVIII, i el de Teodor Llorente amb una gran part dels escriptors catalans del XIX.

El fons que el pare Pere Sunyer, director de la Biblioteca Balmes, torna a Juan Teodoro Corbín Llorente, nét de Teodor Llorente, inclou també la còpia mecanografiada, i en alguns casos anotada, del que hauria estat el quart i últim volum de les *Cartes de Llorente a "Llevantins"*. El tercer volum de l'epistolari, publicat el 1936, conté un suplement a les cartes de Llevantins i inicia la publicació de les cartes que Llorente adreçà als intel·lectuals de l'àmbit català i provençal. Ordenades alfabèticament

pel cognom dels destinataris, les cartes publicades arriben fins als començats amb M. Les cartes recuperades continuen aquesta sèrie i inclouen les epístoles de Llorente adreçades a Ramon D. Pérez, Josep Ribelles Comín, Antoni Rubió i Lluch, Joaquim Rubió i Ors, Maria Antònia Salvà, Josep-Enric Serrano Morales o Vicent W. Querol, i alguns més, i les cartes de Llorente a familiars propers, redactades entre 1887 i 1908. En total, unes 380 cartes inèdites.

L'altre fons inèdit són les cartes que adrecen a Llorente intel·lectuals i polítics castellans entre 1866 i 1911, unes 360 cartes, i les que Llorente els adreçà, no més d'una desena. Llorente mantingué correspondència amb escriptors i erudits com José Zorrilla, Ramón de Campoamor, Juan Valera, José M. de Pereda, Pedro Antonio de Alarcón, Javier de Burgos, Benito Pérez Galdós, Emilia Pardo Bazán o Ramón Menéndez Pidal. El fons conté els originals, la transcripció de les cartes i les notes que l'havien de contextualitzar, tot a punt per a una edició que mai no va fer-se. L'interès del material n'hauria de possibilitar la consulta en algun fons públic valencià i estimular que es completessin les notes del pare Calveras i de Teodor Llorente Falcò, de manera que l'Epistolari Llorente deixés de ser inèdit i formés part dels referents culturals del país.

Josep Solervicens

De Joaquim Sorolla a Teodor Llorente (1896)

Cabanyal 29 Julio 1896.

Sr. D. Teodoro Llorente.
Mi ueridísimo amigo: No recuerdo haber recibido una impresión tan honda como la que me produjeron las sentidas *Cartas de un Soldado* (2). Yo siento no poder decirle por escrito mi entusiasmo. Si la pintura tuviera esa fuerza, y ese sentimiento, sería... una locura, paciencia.

He llorado mucho; si tuviera un Injo en Cuba, en vez de llorar no sé lo que haría, después de leer sus magníficas cartas. Cartas que guardaré toda mi vida, pues son lo que más me gusta de lo que he leído en mi vida. Eso es el arte y la realidad.

Perdone, querido amigo, soy un valenciano amante de las glorias de su tierra y cuando se conocen y se les quiere como á V. aumenta el entusiasmo.

Su admirador de siempre y más ahora
Joaquín Sorolla

La llengua dels valencians. De Teodor Llorente a Antoni Chavarri (1908)

València, 7 de septiembre 1908.

Amigo Chavarri:

Me inspira vivo interés la polémica de V. con Alomar; deseo conocerla. También me alegraré de que publique al artículo contestando a Luis Bernat.

Yo he sido siempre contrario a los que han querido hacer del valenciano un coto redondo, bien cerrado, exagerando las diferencias que hoy separan nuestra lengua de la catalana. Literariamente no había mas que un idioma en Cataluña, Valencia y Mallorca, y debemos tender a restablecer esa unidad.

Creo que con esto respondo a su consulta.

Su affmo.

Teodor Llorente

Josep Calveras, editor dels tres primers volums de l'Epistolari Llorente (1929) J. Calveras, "En Teodor Llorente i la unitat de la llengua literària", a *Paraula Cristiana*, 5153 (1929), pp. 404-405.

Als Jocs Florals de Barcelona en vida d'En Llorente eren premiats poetes valencians, així com en els Jocs Florals del Rat Penat de València ho eren també els catalans. Uns i altres feien servir les formes més selectes del parlar de la seva terra, amb bona cosa del parlar antic. Procedint així tots sentien que cantaven en una mateixa llengua i mai fou qüestió per a ells la unitat o uniformació de la llengua literària, mentre els lligà amb forta abraçada aquell esperit de germanor, tan arrelat en els primers grans mestres del renaixement.